

Cseke Péter

O revistă maghiară de 90 de ani despre comunitățile diasporei românești

1. Cred că am fost inspirat, când mă adresam profesorului universitar Vasile Sebastian Dâncu, actualmente vicepremier și ministru al Dezvoltării și Administrației în guvernul Cioloș, pentru a redacta împreună un număr special al revistei „Korunk” (Era noastră) despre comunitățile românilor de pretutindeni.

În vara anului 2014 mă pregăteam să plec în Statele Unite, invitat de cititorii și colaboratorii revistei „Korunk”; speram că dacă voi fi la fața locului voi avea ocazia să studiez diaspora maghiară din Occident. Tematica nu-mi era străină, deoarece redactasem deja un număr despre insulele maghiare ale diasporei interne (Transilvania, Banat). Așadar, era firesc să nu evit nici problemele diasporei românești. În acest scop, am cerut un ajutor colegial de la d-l profesor Dâncu; căci, împreună am pus bazele învățământului de jurnalism la Universitatea „Babeș–Bolyai”; ca și sociolog clujean era familiarizat cu preocupările revistei „Korunk”; în plus știam că în perioada în care a fost ministrul Informațiilor Publice, avea misiunea de a păstra legătura cu diaspora românească.

Am sosit acasă cu planul numărului 3 din 2015 care prezenta comunitățile maghiare din America de Nord, comunități organizate sau reorganizate mai ales de către refugiații din lagărul comunist. Dar înainte de a publica aceste texte, am redactat împreună cu d-ul profesor numărul 12 din 2014 despre comunitățile diasporei românești.

Cu toate că ne cunoșteam de două decenii, când am prezentat propunerea mea, d-l profesor s-a uitat la mine ușor nedumerit. Nu-mi era clar ce nu înțelege. Eram sigur că și d-lui este adeptul acestei afirmații axiomatice: „Fiecare popor din Centrul și Estul Europei are comunitățile sale dincolo de granița țării-mame, deoarece în această parte a Europei care a fost zbuciumată din punct de vedere istoric, frontierele etnice și de stat nu coincid întotdeauna nici acolo, unde acest lucru este înlesnit de a graniță naturală – un râu sau un munte imens.” (Vezi Bodó Barna, *A románság csángói – Aromânii, ceangăii românilor*, 35, 12, 2014.)

Ulterior mi-a mărturisit care a fost motivul reacției sale. Citez din articolul de fond semnat de el: „Korunk este o revistă de cultură a unei minorități etnice, de ce s-ar interesa o minoritate despre o altă minoritate, adică tocmai diaspora ce provine din majoritatea etnică cu care conviețuiește, se confruntă sau negociază permanent cu minoritatea maghiară. Să fie un gest de solidaritate a diasporezilor sau o modalitate în plus de a cunoaște subtilitățile identitare ale românilor sau o dorință de dialog intercultural fără intermediari oficiale.” (Vasile Dâncu: *Identitatea diasporei*)

2. În continuare, înainte de a face o prezentare câtuși de sumară a numărului realizat, mă opresc la a) performanța și starea de spirit a revistei „Korunk”, b) gestul de solidaritate a acesteia, c) dialog intercultural.

a) performanța și starea de spirit

Revista „Korunk” este într-adevăr o revistă de cultură a unei minorități etnice; dar nu numai; pe scara valorică a revistelor culturale maghiare este considerată ca fiind una de elită, alături de „Kalligram”, care apare la Bratislava; amândouă au în vizor viabilitatea culturii maghiare și europene, în condiții minoritare; ceea ce demonstrează că, pe scară culturală, nu există majorități și minorități etnice; altfel spus: și minoritățile etnice, prin forțele lor creatoare, pot contribui la realizarea valorilor naționale și, în caz fericit, universale.

Altă problemă este, bineînțeles, canonizarea lor națională și internațională. Istoria secolului XX va consemna, fără îndoială că, acum 90 de ani revista „Korunk” s-a delimitat atât de ideologia fascistă, cât și de cea bolșevistă. Cei care au avut tangențe cu numerele revistei de după 1990, profesori universitari și studenți de la UBB, pot confirma că i-au fost de folos antologiile revistei apărute în limba română, engleză și germană; mai ales cele cinci volume a *Cumpănei*, care au apărut și în bibliografia studenților de la mass-media și comunicare, respectiv sociologie. Ori, și din aceste antologii reiese clar modul de gândire al redactorilor de astăzi: necesitatea dialogului cu lumea care ne înconjoară în țară, în Bazinul Carpato-Danubian, pe plan european și mondial.

b) gesturi de solidaritate

Cred că e clar pentru toată lumea că, nu poți dialoga cu un partener care nu simte nevoia parteneriatului izvorât din dorința cunoașterii reciproce. De ce apar totuși gesturile solidarității în situații asimetrice? Pe baza celor trăite în secolul XX pot să afirm că, solidaritatea între majoritate și minoritate apare întotdeauna atunci când sunt țeluri comune sau dușmani comuni. Mă refer la anii 1968 și 1989. Noi, maghiarii din România în vara anului 1968 țineam pumnii pentru maghiarii și românii din fosta Cehoslovacie. Ungurii din lumea întreagă

de ce au fost solidari cu toți cetățenii, indiferent de naționalitate, cu populația asuprită de dictatura ceaușistă?

Diaspora românească deja în anul 2009 a inclinat balanța în privința alegerilor prezidențiale din România. Astăzi știm cu toții că d-l Klaus Johannis a câștigat funcția de președinte țării datorită diasporei. Mai exact, datorită diasporei române, germane și maghiare.

În numărul revistei „Korunk” despre comunitățile diasporei românești d-l profesor Gheorghe Petrușan publică un studiu intitulat: *Românii din Ungaria* (99–102, 12, 2014); fiica lui, Livia Veronica Petrușan scrie despre revista bilingvă *Conviețuirea – Együttélés*. Prima dată, când am avut deja pașaport, și am putut să ajung și la Szeged, cu intermedierea prietenului nostru comun, istoricului literar Ilia Mihály, am făcut cunoștință cu profesorul Petrușan și datorită lui cu membrii Catedrei de limbă și literatură română din Szeged.

Am dorit de mult timp acest lucru pe motiv că în anii '70 în presa maghiară din România am citit despre publicațiile românești din Ungaria. Despre viața românilor din fosta Iugoslavie am primit semnale prin intermediul emisiunii maghiare din Novi Sad. Despre într-ajutorarea colectivităților maghiare și românești din Ucraina am aflat mai multe detalii datorită emisiunii *Határok nélkül* (Fără hotare) transmis de Radio „Kossuth”. Pentru a afla simțămintele românilor din Franța, urmăresc o revistă online intitulată *Asymetrie*, subintitulată „Revistă de cultură, critică și imaginație”, redactată de poetul și eseistul Dan Culcer.

Pentru mine el nu este numai un „cetățean român domiciliat în Franța”. Tatăl lui, doctorul Alexandru Culcer, are merite deosebite în cercetările privind dispariția poetului Petőfi Sándor după ultimele lupte în vara anului 1849 conduse de generalul polonez Józef Zachariasz Bem. Cu Dan Culcer ne-am cunoscut în Valea Homoroadelor, în mijlocul Secuimii. Ne-am împrietenit, cred, în vremea în care el redacta la Paris revista „Asymetria”.

O primă constatare ar fi: după 1990 s-a adeverit nu numai pentru mine că minoritățile entice de regulă se înțeleg mult mai bine între ele, decât cu confrății lor majoritari. A doua constatare: solidaritatea, de fapt decurge din situații istorice similare. Era și este foarte firesc pentru mine să mă adresez d-lui profesor Petrușan în limba română, după care el să-mi răspundă în maghiară. Astfel, relația noastră personală este simetrică. Iar relația românilor din Ungaria față de românii majoritari este asimetrică. Am constatat acest lucru stând de vorbă cu cadrele didactice de la catedrele de limbă și literatură română din Szeged și Budapesta în 1995; am rămas cu impresia că nu simt sprijinul necesar, nici spiritual și nici financiar, din partea statului român.

c) dialog intercultural

Învățămintele aduse din casa părintească îmi servesc ca și busolă și în ziua de astăzi: oriunde te afli pe mapamond, dacă vrei să fii respectat, trebuie să-i

respecti și pe ceilalți; câte limbi și câte culturi cunoști, atâtea persoane reprezinti; nu suntem superiorii altora, dar nici inferiorii numănu. În timpul studiilor universitare am aflat că noi, ungurii, facem parte din familia de limbă fino-ugrică, iar românii din filonul de limbă al neolatinității. Am dat examen din gramatica fino-ugrică, dar n-am simțit nicio „legătură familiară” până când după 1990, am fost invitat beneficiind de o bursă în Helsinki, iar apoi în Jyväskylä, la cel de-al V-lea Congres Internațional de Hungarologie.

Tot în timpul studenției am aflat că populațiile europene cunoscute sub diverse nume ca valahi, aromâni, macedo-români, megleno-români, istro-români sunt de origine românească. Dar nu m-am „familiarizat” cu această „cunoștință” până n-am ascultat din Radio Novi Sad o emisiune care a transmis un reportaj din Valea Timocului, adică dintr-un sat locuit de valahi. Era un eveniment memorabil pentru mine. Mi-am dat seama că limba maternă a localnicilor de fapt este limba română.

De aici izvorește ideea, că pe lângă studii temeinice, să prezentăm comunitățile românești de la Austria până-n Australia, adică relatări de la fața locului. Cred că am realizat și o premieră, publicând o mică antologie ad hoc a poezilor români de pretutideni: Nicolae Esinencu, Yossef Abraham, Victor Teleucă, Ștefan Bastovoi, Dan Culcer, Maria Popescu-Butucea, Alexandru Dohi, Andrei Fischhof, Teodora Gălățean, Vasile Romanciuc, Alexandra Lungu, Andrei Mocuță. Pentru că poezia este însăși universalitatea. Traducătorul, poetul și prozatorul Cseke Gábor, a făcut și o prezentare sumară a fiecărui poet.

De altfel, el a venit cu ptopunerea să facem cunoscută și poezia românească de pe mapamond, pe care o admiră pentru deschiderea spirituală și bogăția sufletească aparte. Ulterior mi-a mărturisit că această idee a fost sugerată de activitatea consecventă a revistei „Vatra” din Tg-Mureș. Nu-i de mirare că, spiritualitatea reprezentată și conservată în mod constant de intelectualii români grupați în jurul Vetrei în anii optzeci – printre care Dan Culcer – după schimbarea regimului au pus bazele unei reviste, care a acordat atenție separată fenomenelor interne, din țară, nu cu o răspundere regională, și totodată prin structura sa a creat acele locuri de veghe (de strajă) prin care atât punctele de vedere ale creatorilor cât și cele ale atelierelor intelectualilor ruți de țară vor primi o șansă egală de manifestare.

„Nu vrem să facem o revistă de literatură pentru literați – spunea Dan Culcer interlocutorului. – Vrem să unim într-o lucrare liber-consimțită oameni care, fără Internet, nu s-ar fi întâlnit niciodată și să împărtășim astfel o reflecție transversală, așa cum am fi dorit să o putem face și la revista „Vatra” între 1971 și 1987, publicație la temelia căreia, împreună cu alți câțiva literați, ne-am depus tinerețea...” Această revistă l-a trezit pe Cseke Gábor care a fost crescut în cultura maghiară și în cea română, făcându-l să-și dea seama că există atât o literatură maghiară unitară, cât și o spiritualitate unitară română, cu a cărei specificități și stăruință de a crea valori trebuie să stabilim conexiuni, ca și cum acestea ar fi luat ființă în granițele unei singure țări.

În această percepție am publicat eseul Martei Petreu despre Ionescu și studiul lui Ovidiu Pecican despre Culianu.

3. Și acum despre modul de abordare a tematicii în revista „Korunk”. Am pus accent pe contextualizarea în timp și în spațiu a conceptului de diasporă. Premisa de la care am pornit: au relevanță atât realitățile istorice, cât și situația reală actuală. Am făcut abstracție toate (pseudo)teoriile, care nu sunt acceptate de întreaga comunitate științifică, sau care au fost propuse și promovate de una din părți, astfel: în primul nu am abordat discursul fals, propagandistic privind identitatea distinctă a moldovenilor și a limbii lor distincte față de cea română; teoria lui Iorga: precum secuii nu sunt unguri, ci români maghiarizați; idei privind identitatea ceangăilor din Moldova: nu sunt nici unguri, nici români: sunt catolici.

Ne-am propus să prezentăm atât comunitățile românești istorice, cât și diasporele noi, adică comunități în formare (mai ales în Italia și Spania). Deci, în abordarea tematicii trebuia să recurgem la un demers istoric și la unul sociologic. Astfel am reușit să îndeplinim criteriul european formulat de Vasile Sebastian Dâncu.

În studiul său *Minoritățile românești din țările vecine* profesorul universitar și filosoful Liviu-Petru Zăpârțan trece în revistă aspecte teoretice privind diaspora de peste hotare, punând un accent deosebit pe comunitățile istorice. Arhitectul Csörtán Ferenc, fost inspector în Departamentul pentru Minorități Naționale al Ministerului Culturii, care a trăit mult timp în Dobrogea și a avut contacte directe cu diferitele colectivități ale valahilor, a realizat o trecere în revistă a problematicii diferitelor comunități istorice românești dincolo de granițele României actuale. Profesorul universitar Bodó Barna, care conduce Fundația Diaspora din Timișoara, este interesat de diversele comunități românești din afara României, a avut vizitele la fața locului, a îmbogățit cunoștințele noastre despre românii/vlahii din Valea Timocului:

„Despre vlahi se admite că ei ar fi ceangăii românilor. Ceangăii constituie grupul etnic de origine maghiară în pragul asimilării totale, au cea mai mare nevoie de ajutor fiind, totodată, o comunitate care nu au legături directe cu alte comunități maghiare. Se cunoaște: marea lor majoritate nu mai cunoaște limba maghiară, sunt în, sau au trecut deja de faza renunțării la limba strămoșească. Una dintre cauze constituie faptul că politica oficială din România îi considera români și nu au putut beneficia, de la mijlocul anilor 1950, instituții școlare și bisericești în limba maghiară. În ultimii ani politica nu se mai implică în mod direct în această problemă, apartenența etnică a ceangăilor nu este o temă prioritară a agendei politice, dar nici azi nu există nici un ajutor din partea statului pentru asigurarea condițiilor instituționale de păstrare a identității lor.

Despre vlahi putem afirma că în Serbia, unde trăiesc majoritatea dintre ei, aproximativ 150 mii de suflete, timp de două secole, toate puterile

sârbo/iugoslavo/sârbești au dus o puternică politică de asimilare a lor. Timp de secole nu li s-a asigurat școli de limbă română, au fost obligați să meargă la biserici ortodoxe sârbești. Atenția oficială a autorităților românești privind situația vlahilor prezintă un trend ascendent, contextul internațional privind aderarea la structurii Europei unite a constituit un impact pozitiv. Dar suntem departe de a putea afirma că autoritățile centrale de la București dispun de o strategie coerentă privind vlahii, adică privind comunitățile românești de la sudul Dunării. Schimbările constatate sunt de bun augur și totuși am impresia că acest subiect este de rangul doi pe agenda politicilor naționale. Dacă trecem în revistă luările de poziție și declarațiile oficialilor de la București, se constată că privind românii de pretutindeni există două teme prioritare: Basarabia și minuscula comunitate a românilor din Ungaria. Ambele sunt de înțeles, chiar dacă nevoile culturale ale unui grup etnic de 10 mii de suflete niciodată nu pot fi evocate pe picior de egalitate cu ale unei comunități de cca 1,3 milioane de suflete. Oricum, problema vlahilor pare să nu beneficieze de o reală susținere în atelierele de concepere a liniilor directoare ale politicii naționale românești. (*A románság csángói*)

4. Merită menționat faptul că într-un precedent număr al revistei „Korunk” (6, 2014) d-l profesor Bodó Barna face o analiză privind conceptul de diasporă și a politicilor naționale legate de aceste comunități. El constată că singura limbă central-europeană în care există un termen consacrat pentru comunitățile tradiționale aflate într-un avansat proces de asimilare este cea maghiară: diaspora se referă la grupuri constituite prin migrarea unor grupuri peste granițele naționale, ei fiind plecați din țara lor de origine din varii motive. Diaspora internă – cuvântul propus de prof. Bodó – pentru conceptul *szórvány* – este un grup etnic care trăiește pe teritorii istorice, dar lipsit fiind de instituții de păstrare a limbii și culturii, se asimilează. Aceasta este situația românilor la sud de Dunăre, ei nu constituie o diasporă precum românii din Italia și Spania, de exemplu.

Conf. univ. dr. Bakk Miklós, politolog și coleg de catedră cu prof. Bodó, abordează teoretic această problemă în studiul său *Román és magyar „határontúliség”: állam- vagy nemzetépítés?* (Construcția națiunii la maghiari și la români).

„Strategia internă a construcției națiunii românești – scrie – primează în comparație cu asigurarea drepturilor grupurilor minoritare românești din țări vecine, și în orice abordare decizia este luată în conformitate cu primatul intereselor interne. Acele regiuni, care nu au prezentat importanță sub aspectul construcției interne a națiunii, au fost într-un continuu con de umbră. Grupurile românești de pe aceste regiuni nu au fost conectate direct la construcția internă a națiunii, astfel, de regulă, au rămas în afara atenției politice (vlahii din Serbia, aromânii), și ajung pe agenda politică aleatoriu și accidental.

Abordarea națiunii în concepția ungară, spre deosebire de cea română, consideră parte a națiunii toate comunitățile maghiare de dincolo de graniță, de pretutindeni. Cauza acestei interpretări constituie faptul că grupurile etnice maghiare s-au desprins de națiune într-un moment istoric când construcția națiunii, caracteristică secolului XIX, era la apogeu, când orizontul comun al conștiinței naționale era extrem de larg. Relațiile de drept comun dintre țara „mamă” și comunitățile maghiare din țări central-europene se referă astfel nu la teritorii ci la comunități...”

România nu a formulat, încă (?) politici de drept comun prin care comunitățile românești de pretutindeni să fie recunoscuți ca parte a națiunii. Legea privind votul prin corespondență se referă la români plecați din țară, cu o cetățenie activă.

5. Ați putut constata că am folosit paralelismele *simetrie* și *asimetrie*. Nu e invenția mea, e meritul lui Dan Culcer, care a vrut să introducă, prin și în revista *Asymetria*, lumea așa cum este, contradictorie, irațională, neuniformă, secretosă, subminată de rețele de interese mafioate. „Proclamăm deschiderea – spunea în vara anului 2014 interlocutorului său din Miercurea-Ciuc, Cseke Gábor – ca o condiție a dialogului și nu ne înspăimântă nici eroarea, nici dușmănia, nici violența, nici dogma. Dimpotrivă, confruntarea va fi căutată și provocată. Vom replica doar atunci când vom crede de cuviință, în funcție de importanța pe care o acordăm temei sau intervenției.”

Dan Culcer crede că timpul nostru nu este încă favorabil construcției și a analizei calme; viitorul este determinat de direcția descompunerii interesate. Este evidentă necesitatea instituirii unor forme de culturalizare reciprocă, la nivelul formării unor specialiști care să aibă capacitatea de a cunoaște civilizația, cultura și cultura politică, mai ales, a celorlalți. Pentru că Ardealul este un centru și nu o periferie; este miezul geopolitic și locul geometric al coexistenței românilor și maghiarilor. Deci, este necesară menținerea priorității dreptății sociale față de dreptatea etnică, blocarea agresivității, promovarea dialogului pentru aplanarea divergențelor legitime și eliminarea divergențelor ilegite.

Iată, ce am învățat de la Dan Culcer, după anul 1987, când amândoi am fost expulzați de către securitate din perimetrul pământului nostru natal. Atunci, când prietenii mei români m-au întrebat: e bine, voi aveți unde, dar noi, românii unde să refugiam.

6. Și ce putem învăța noi, maghiarii din România, de la comunitățile românești de peste hotare? În primul rând o privire de ansamblu: înțelegerea locului și rolului pe care îl are populația maghiară de aici, de element de legătură între Ungaria și România. Ce ar trebui să înțeleagă guvernarea de azi (și de mâine) a României? Că suntem purtători ai unei identități naționale (de mărime statală) care trebuie apărată, conform prevederilor Europei Unite. Este demn de

urmat faptul că în ultimele decenii, au luat ființă în toată lumea, în Franța, Germania, Statele Unite, Canada, Australia, Italia, organizații aromâne care au putere de influență. Acestea au publicații, respectiv siteuri de internet, bogate în informații la un nivel ridicat. Intențiile lor nu sunt de ordin politic: nu doresc autonomie, ci dezvoltare culturală, păstrarea limbii și identității de sine.

7. Aș dori să închei cu o previziune: „Poate secolul XXI va fi, mai mult decât secolul trecut, secolul diasporei. Pentru mai multe motive migrația internațională, globalizarea, schimburile economice, marile construcții integratoare precum Uniunea Europeană produc continuu diasporă și diasporezi. Vom avea în secolul douăzeci și unul o mare diasporă mondială, o identitate hibridă, o majoritate formată din minorități? Tot ce este posibil.”

Citatul l-am luat de la Vasile Sebastian Dâncu din revista „Korunk”, din numărul 12 al anului 2014.

Năvălirea Europei de către migranți din lumea a treia demonstrează în fiecare zi că nu putem fi prea evaluativi.